

ПРАЦЯ ЯК ЗАСІБ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ В ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДАХ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У сучасній українській державі великого значення набуває всебічний і гармонійний розвиток особистості. Центральним у розвитку дитини на сьогодні є трудове виховання. Особливого значення у зв'язку з цим набуває єдність трудової культури і загального розвитку – морального, розумового, естетичного, фізичного; розкриттю, виявленню і розвитку індивідуальності в праці, високій моральній сутності праці, її суспільно-корисній спрямованості. Природно, що трудове виховання має розпочинатися за шкільною партою, оскільки навчання є найважливішою справою для школяра. В українській педагогіці дане питання широко піднімалося, особливо це стосується праць В. О. Сухомлинського – відомого українського педагога-новатора.

Значна кількість дослідників приділяли значну увагу трудовому вихованню школярів, звертаючись до спадщини видатного педагога В. О. Сухомлинського. Серед них виділяємо Н. Ангелуца, А. Борисовського, М. Бровченка, В. Бурдуна, І. Зазюна, Н. Калініченка, О. Макарчука, Г. Мамус, Е. Родганина, Н. Слюсаренко, О. Соколовську, Г. Тарасенко, Г. Терещука, Т. Челпаченко, О. Широкова. Дані вчені намагалися виявити і структурувати погляди В. О. Сухомлинського у тлумаченні праці як засобу навчання і виховання. Але проблема трудового виховання у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського досліджена недостатньо. Метою даної статті є аналіз праці як засобу навчання і виховання в педагогічних поглядах В. О. Сухомлинського.

Варто зазначити, що серед шляхів і засобів формування всебічно розвинутої особистості в школі В. О. Сухомлинський вирізняв навчання, рідну природу, працю, слово, традиції, експериментування, багате духовне життя вихованців. За словами вченого, школа стає “колискою народу”, якщо в ній панують культ Матері, Батьківщини, Людини, культ Слова. Одним з головних елементів у цій формулі він вважав залучення дітей до безпосередньої діяльності, процесу, під час якого формуються найкращі якості особистості – **колективної праці**.

Великий педагог вважав працю “основою всього мудрого і прекрасного на землі” [4, с. 123]. Виховання працюю та колективом було одним з основних елементів його методики. Про виховну силу колективу В. О. Сухомлинський писав: **“Коли мої діти починають жити в колективі, найперша моя турбота про те, щоб найбільшою бідою кожної дитини стала чужа біда, найбільшою радістю та втіхою була думка про те, що вона принесла радість іншій людині”** [5, с. 14]. Цими словами Василь Олександрович, як і багато інших педагогів, висловлює свою глибоку переконаність у тому, що виховання колективною працюю створює умови для дитини, в яких удосконалюється її особистість, наділена найкращими людськими якостями, а егоїзм та споживацьке мислення стираються. Завдяки такій системі виховання буде можливо формувати багато високоморальних людей [1].

У праці “Проблеми виховання всебічно розвинутої особистості” В. О. Сухомлинський пише: “Праця і тільки праця – основа всебічного розвитку особистості. Не може бути й мови про всебічний розвиток, якщо людина не пізнала радості праці” [2]. Заслугою вченого є висунута ним у книзі “Павлиська середня школа” “гіпотеза про єдність трудовою виховання і загального розвитку особистості – морального, інтелектуального, естетичного, фізичного; розкриття та розцінок індивідуальності в праці; раннє включення у продуктивну працю; необхідність привчання дитини до різноманітних видів праці; постійність, неперервність праці; елементи продуктивної праці дорослих у дитячій праці; творчий характер праці, поєднання зусиль розуму і рук; спадкоємність змісту трудової діяльності; цілісний характер продуктивної праці; посиленню трудової діяльності; єдність праці та багатогранного духовного життя” [4, с. 234].

У процесі організації продуктивної праці педагогічний колектив, за В. Сухомлинським, має враховувати особливості об'єктивних (зміст праці, її характер та цілі підготовки, час виконання трудових завдань) та суб'єктивних (рівень усвідомлення учнями

необхідності участі в трудовій діяльності, відповідний емоційний настрій) факторів. Враховуючи особливості даних факторів, у школі повинні прагнути, щоб виконання завдань поєднувалося з включенням у повний цикл сільськогосподарських робіт (колективно або невеликою групою), щоб потижднево кожен учень трудився 4-6 годин, а трудові процеси здійснювалися під керівництвом вчителів, кращих спеціалістів чи колгоспників [3].

Про працю В. О. Сухомлинський упевнено сказав: **“Справжнє виховання немислимиме без життя у світі праці. Праця лежить в основі і морального, і естетичного, і емоційного виховання”** [5, с. 45-46]. У своїх книгах Василь Олександрович наводить приклади того, як колектив і праця на очах змінювали його вихованців, перетворюючи ледачих – на старанних, байдужих – на охочих допомогти. Із цього було зроблено висновок: колективна праця сприяє формуванню в дитини прагнення більше думати про інших, а не про себе, розвиває в дітей благородні людські якості: працьовитість, щедрість, вдячність, відповідальність, вчить поважати чужу роботу. До того ж, педагог зазначив, що колективна праця на полях та виноградниках згуртує хлопців, завдяки чому розумова робота в школі також стає для них більш комфортною та ефективною.

Працю Сухомлинський вважав основою розумового виховання і для повноцінного життя. Тому в процесі навчання дітей треба спонукати до самостійної пізнавальної діяльності, до самоосвіти. Цю роботу слід починати з малих літ, формуючи в дітей допитливість. Він вважав, що навчання не повинно бути для дитини тягарем, а повинно бути радісною справою, першою для неї у її житті. Його творчі знахідки щодо навчання: “школа під відкритим небом”, уроки мислення на природі, кімната думки, культ книги, свято казки та ін., апробовані в практичній діяльності Павлівської школи, стали надбанням учительства. Саме під час таких уроків учні брали участь у найрізноманітніших видах праці: навчальній, продуктивній, ручній, механічній, індивідуальній, колективній, у майстернях і в полі.

Василь Олександрович порівнював хорошого учня з досвідченим слюсарем, який кожен раз, беручи свій інструмент, не розглядає його, бо він уже йому знайомий, а зразу починає працювати; так і підготовлений до розумової праці учень повинен брати з багажу своїх знань азбучну істину, не напружуючи зусиль. А щоб інструмент не заіржавів і не перетворився у важкий тягар, потрібно ним постійно користуватися. У Павлівській школі кожен учитель із свого предмета визначав коло знань, обов’язкових для постійного збереження в пам’яті, і намічав шляхи і способи оволодіння ними. Серед них головні: застосування засвоєного для здобування нових знань; зв’язок думки з її першоджерелом – оточуючим світом. Але оскільки можливості людської пам’яті не безмежні, то розумовий розвиток більше визначається умінням людини самостійно орієнтуватися в морі знань, у потоці різноманітної інформації. А цього, за Сухомлинським, неможливо досягти без праці [4, с. 190].

Для Сухомлинського виховання в праці – це, насамперед, виховання любові до праці. Але, звичайно, одночасно ця робота вихователя допомагає йому вирішити ще багато задач. Підтримка любові до навчання, до знань; виховання любові до людей, до природи, до всього живого і прекрасного; розвиток схильностей; зміцнення колективізму; підготовка до вибору професії; виховання характеру, моральності, переконань – усі педагогічні цілі, скільки їх є, зливаються в один вузол, що цього разу називається “праця”.

Сухомлинський говорив, що для нього немає “праці взагалі” і немає “фізичної праці взагалі”, а є: праця навчальна – і продуктивна; праця короткочасна – і довготривала; праця оплачувана – і безкоштовна; праця ручна – і механізована; праця в майстерні – і праця у полі; праця індивідуальна – і колективна [5, с. 191].

Виявляється, для правильного трудового виховання потрібно використовувати всі ці види праці в їхній різноманітності. Дитина повинна розуміти, що і для чого вона робить. Буденна праця перстає бути нудною, якщо вона починається з задуму, із мрії і закінчується появою почуття задоволення і гордості. Праця завжди має дві сторони – особисту (схильності, інтерес, майстерність) і суспільну – створення матеріальних цінностей. В. Сухомлинський підкреслює, що для оцінки педагогічної значимості праці потрібно бачити обидві ці сторони одразу.

Тому ним були сформульовані принципи трудового виховання:

1. Єдність трудового виховання і загального розвитку – морального, інтелектуального, естетичного і фізичного. Праця тоді стає виховною силою, коли, збагачуючи інтелектуальне життя, наповнює глибоким змістом розумові, моральні та естетичні інтереси людини.

2. Розвиток індивідуальності людини в праці. Праця стає джерелом радості і розвитку вихованця, якщо він бачить щось більше в ній, ніж кошти чи матеріальні блага, якщо праця служить полем застосування його здібностей.

3. Висока моральність праці, її суспільно корисна спрямованість. Важливо так організувати трудову діяльність, щоб дитину надихало бажання принести користь суспільству.

4. Раннє включення вихованця в продуктивну працю. Важливо прагнути до того, щоб праця увійшла в духовне життя вже в ранньому віці. Дитина переживає від цього почуття гордості, честі, гідності.

5. Різноманіття видів праці. Природі дитини властиве прагнення до змін, чергування, поєднанню двох-трьох видів трудової діяльності, що мають свої відмінні риси, специфіку операцій, умінь. У цьому він знаходить задоволення.

6. Постійність, безперервність праці. Тільки повсякденна, постійна праця збагачує духовне життя людини.

7. Риси продуктивної праці дорослих у дитячій праці. Праця дітей повинна мати якомога більше спільного з продуктивною працею дорослих. Це посилює його виховний вплив.

8. Творчий характер праці. Чим значніший, цікавіший задум, тим з більшим інтересом виконується робота.

9. Наступність змісту трудової діяльності. Все, що робить дитина в молодшому віці, поглиблюється в старших класах.

10. Загальний характер продуктивної праці. У яких би видах інтелектуальної чи художньої діяльності не виявлялися розумові задатки школяра, його участь у продуктивній праці обов'язкова.

11. Посильність праці дітей. У праці допускається здорова втома, але аж ніяк не виснаження фізичних і моральних сил дитини.

12. Єдність праці і різноманіття духовного життя. Треба домагатися того, щоб у колективі ніколи не припинялося багате духовне життя [1, с. 18].

Багато сучасних педагогів та вихователів сходяться на тому, що приклад позитивного досвіду радянської педагогіки, перевіреної десятиліттями, дав прекрасні результати і заслуговує на особливу увагу сьогодні. Впровадження його в сучасну систему освіти – важливий етап на шляху становлення суспільства, побудованого на високиморальних принципах. Адже, незважаючи на те, що часи змінилися, головна мета виховної діяльності залишилася такою ж – навчити дітей людяності.

Отже, відомий український педагог-новатор приділяв велику увагу праці як важливому чиннику в навчанні і вихованні. Він вважав: “Праця і тільки праця – основа всебічного розвитку особистості. Не може бути й мови про всебічний розвиток, якщо людина не пізнала радості праці” [2].

Список використаної літератури

1. Куценко Т. В. О. Сухомлинський про трудове виховання школярів / Тетяна Куценко // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2009. – №4. – С. 17–20.
2. Ликов В. Ідея раннього залучення дітей до продуктивної праці в народнопедагогічній спадщині В. О. Сухомлинського / В. Ликов // Рідна школа. – 2007. – №4. – С. 62–64.
3. Слюсаренко Н. В. Система трудового виховання В. Сухомлинського – запорука вільного і свідомого вибору школярами життєвого шляху / Н. В. Слюсаренко // Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Педагогічні науки. – Вип. 6 (45). – Полтава, 2005. – С. 65–70.
4. Сухомлинский В. А. Павлышская средняя школа [Онуфриев. район]: обобщение опыта учеб.-воспит. работы в сел. сред. школе / В. А. Сухомлинский. – М. : Просвещение, 1969. – 395 с.
5. Сухомлинський В. О. Праця і моральне виховання / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1962. – 153 с.